

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Андросюк Вячеслав Георгійович, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, професор

ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

З прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» та набуттям його чинності, наша країна зробила значний крок вперед на шляху запровадження законодавчих антикорупційних стандартів. Відповідно до ст. 61 Закону України «Про запобігання корупції», юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у їх діяльності [1]. Запровадження ефективної системи реалізації вимог вказаної вище статті є доволі актуальним в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та цивільних юристів, психологів тощо.

На жаль, реалізація вказаних вимог у формі розроблення щорічних планів з питань запобігання корупції юридичних осіб є недостатньо ефективною, оскільки вони здебільшого мають формальні ознаки (складову) та відтворюють положення відповідних актів вищого рівня. Зазначена формальна складова не враховує такі важливі аспекти, як навчально-виховний та психологічний, хоча Антикорупційні програми закладів вищої освіти, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ України та складених на основі Типової антикорупційної програми юридичної особи, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 березня 2017 року № 75 [2], передбачають низку антикорупційних стандартів і процедур. Деякі з них мають виразну едукативну та етико-психологічну складову, зокрема:

- проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;
- критерії обрання ділових партнерів;
- механізм повідомлення про виявлення ознак порушення Антикорупційної програми, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;
- норми професійної етики та обов'язки і заборони для працівників;
- механізми запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;
- обмеження щодо подарунків тощо.

Положення Антикорупційної програми, що стосується дотримання норм професійної етики працівниками закладу вищої освіти, характеризує морально-психологічну атмосферу професійної діяльності, відповідність принципів і чинників поведінки працівників соціальним очікуванням. Низка етичних вимог та психолого- поведінкових ознак, притаманних особистості працівника закладу вищої освіти МВС України [3], закономірно визначає поведінкові стандарти якісного і неупередженого виконання службових обов'язків. Найсуттєвішими з них є: висока культура спілкування, толерантне та шанобливе ставлення до громадян, керівників та співробітників під час виконання службових обов'язків; сумлінність та компетентність; схильність до постійного професійного удосконалення та саморозвитку; креативність та адекватність у прийнятті рішень.

Важливою є наявність системи менеджменту протидії корупції в закладах вищої освіти із специфічними умовами, до якої з необхідністю має бути включене психологічне супроводження як створення самої Антикорупційної програми, так і усіх етапів її реалізації.

Певної уваги потребує такий важливий аспект боротьби із корупцією у закладі освіти, як отримання інформації про факти зловживання, зокрема проблема взаємодії зі специфічним колом осіб, які займають особливий статус в системі боротьби і протидії корупції. Йдеться про відносно нову категорію осіб, визначених Законом України «Про запобігання корупції», а саме - про інститут викривачів. Специфіка цієї категорії громадян може бути конкретизована з подвійної нормативності: по-перше, з позиції, врегульованої вже згаданим Законом, а по-друге, - з точки зору психологічно опосередкованої суспільної моралі. Як відомо, норми моралі і норми права в будь-якому суспільстві далеко не завжди є синергійними, вони часто-густо вступають у протиріччя одна з одною, що становить додаткові ризики для осіб, які обирають відповідну модель поведінки. Безумовно, Закон України «Про запобігання корупції» належним чином оцінює вагомість викривачів у справі інформаційного забезпечення протидії корупції, виокремивши цю вагомість у особливо му Розділі УШ («Захист викривачів»). В ньому наводиться визначення викривача, - це «Особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), - особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою» (ст. 53, Розділ VIII). Інформація, яку може надати викривач, законодавцем вважається настільки важливою, що у цій же статті («Захист викривача») особі попередньо надається низка індульгенцій стосовно невинуватення нею інформаційних очікувань. Так, пункти 1-7 ст. 53 забезпечують викривача такими пільгами, які не приналежні навіть особам, що інформують про убивство чи пограбування. По-перше, у п. 1 зазначено, що викривач повідомляє інформацію при наявності обґрунтованого переконання, що вона є достовірною, але жодної

відповідальності особи не настає у разі недостовірності інформації. Пункт 2 ст. 53 гарантує викривачу захист держави і зобов'язує державну владу і правоохоронні органи його забезпечити. Згідно п. 3 ст. 53, особа викривача є повністю втаємниченою («Інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою...») та захищеною від неробства і професійної непридатності, оскільки вона, «... або член її сім'ї не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу». Врешті, інформація, надана викривачем, «... може бути здійснена, без зазначення авторства (анонімно)» (п. 7 ст. 53). Противагою декларованому Законом захисту викривача виступає такий могутній важіль впливу, як громадська думка (суспільна мораль), якій притаманна значна інерційність, спроможна приймати нові постулати протягом багатьох років. В очах вітчизняних громадян - побутових моралістів, образ взаємниченого інформатора щодо фактів корупції асоціюється з образами донощика, «стукача», тобто має негативне етичне забарвлення і, відповідно, характеризується вкрай негативним психологічним ставленням до цієї особи. Основними чинниками формування подібного ставлення до викривачів в нашому суспільстві, окрім згаданої інерційності моралі, є:

- атомізація суспільства;
- різноспрямованість соціальних установок і очікувань;
- критичне ставлення до влади;
- невпевненість у власній безпеці від наслідків інформування;
- пріоритетність особистих корисливих інтересів.

Крім того, критичне ставлення в суспільстві до особи викривача може бути пов'язане із системою заохочення інформування, особливо заохочення матеріального. Дійсно, користь як мотивація корупції утворює єдність системи цінностей з користю як мотиватором поведінки викривача, що не сприяє формуванню до них позитивного громадського ставлення. Відповідно, в суспільстві необхідне культивування консолідованої цінності інформування про факти корупції і поняття «справедливість» та «законність», активна просвітницька робота щодо адекватної корекції уявлень в структурі суспільної та індивідуальної психології.

Таким чином, узгодженість взаємодії посадових осіб, громадян і суспільства в цілому щодо протидії та запобігання корупції можлива по мірі вирішення комплексної проблеми модифікації соціально - культурних та економіко-правових цінностей в напрямку їх переорієнтування на неприйняття корупційних проявів. Оптимізація механізму морального та правового захисту не лише викривачів, але й осіб, які в процесі взаємодії з ними працівників органів державної

влади та місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання та протидії проявам корупції, виявляють готовність до радикальної перебудови їх корупційної спрямованості, можлива по мірі усунення низки негативно діючих чинників - страху щодо можливих тяжких наслідків взаємодії, подолання недовіри до влади та усунення ідейно-політичних протиріч між суспільством та державою.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. Електронний ресурс. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.

2. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 березня 2017 року № 75.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 №1556-VII (із змінами і доповненнями). Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Баранець Володимир Анатолійович,
заступник керівника секретаріату Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності; **Школьніков
Владислав Ігорович**, викладач кафедри
інформаційних технологій та кібербезпеки
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ

ЗАКОНОДАВЧА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВСІ ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінальний кодекс України не розглядає відповідальність за корупційні злочини в межах будь-якого окремого розділу його Особливої частини. Серед двадцяти розділів Особливої частини цього Кодексу не існує розділу, який би мав назву «Корупційні злочини». Натомість законодавець застосував неординарний підхід - визначення корупційних злочинів наведено у примітці до ст. 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» у розділі IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» Загальної частини КК України [1].

Перелік корупційних злочинів визначений приміткою до статті 45 КК України, згідно якого корупційними злочинами згідно з цим Кодексом вважаються злочини, передбачені у ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410, у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364¹, 365², 368-370 цього Кодексу.